

mentalnog i manuelnog stvaralaštva vodi neminovo do diferenčnosti profesionalnih i emotivno-individualnih kvaliteta. Pesnik, uostalom, nikada nisu ni stvarali fakulteti, ali je sada mogućnost duhovne aristokratizacije svedena na minimum. Pošto više nema veštačkih barijera ni veštačkih platformi od sada čemo susretati i već susrećemo konflikte pesnik — snagatori na svim društvenim stopenicama.

Vraćajući se na *Trio za violinu, klavir i kontrabas*, ustanovljujemo da se jedan takav konflikt razvijao kao da se iz konstruktivnih likova Fetahagićevih dve lista nalazi neko drugi. Dakle, dok ih je autor opisivao suparnici su bili samo modifikacija likova iz literature koju smo čitali i on i mi. Kada su progovorili, demantovali su autora i istovremeno potvrdili njegovu talentat i savremenost. To je ujedno dokaz da likove u književnosti prepozajemo tek onda kad da njihova specifična rečenica struktura razbijje stilsku homogenost uvoda.

I pesnik i snagatori su pozitivni i društveni agensi ukoklico ne predstavljaju deformisani eks-trem. Zato njihov sukob u sferi biološkog morama smatrati nužnim sudarom dveju koncepcija koje u suštini žele isto na različiti način.

To je i Fetahagićev stav. Zato su ličnosti njegove proze po svojim gestovima i sintaksičnom sklopu načina govora samo da-leki, mnogo pozitivniji srodnici, Carneovih *Varalica*. Ipak, i njemu se nameće zaključak da je izvesna prosećnost i banalnost u svakoj svakodnevici neizbežna, ali ispod te skrata-

me, te varijante mlađičke pobune, nalazi se jedno novo shvatnje sveta, neuporedivo više optimističko nego dosadašnje, uverenost u svoju moć da samim činom aktivnog, angažovanog prisustva spreče sve potencijalne opasnosti od totalne materijalne dezintegracije sveta i dozvoljavajuće sebi da taj problem smatraju minornjim nego mi i time maksimalno afirmišu lepotu i aktivnu slobodu kao najmoćnije prisutnosti ove decenije, prisutnosti čijem su otkrivanju velikim delom doprineli i oni.

Odrastavši u novoj klimi, u društvu koje maksimalno forsuju čovekove inicijative, oni su preko mnogih gradjanskih konvencionalnosti i primitiviteta, protiv kojih su se od Krleža načinavamo borile generacije intelektualaca, prešli sa prezirivim osmehom, i ta ironija, to nezažanje pokazalo se daleko efikasnije od najjačih argumentacija.

Mi jednostavno imamo pametniju poslu, rekli su ti mlađici i u devojke i koncentrisali se na svoje poslove. Oni grade puteve svojih inicijativa. Patrijarhalni odgoj, predrasude, preživele „moralne“ instance za njih ne postoje, a pošto svet jeste pro futuro, one ne poste upotrebe. Bar u obliku kategorija. U vidi recidiva još su uvek uočljive.

Vanredno je zanimljiv portret Mine. Indiferentna prema razlozima koji za muškarce presto imaju sudobosno značenje, ona, više Junona nego Venus, više pasivni fokus i assimilator psihosponzacije muškosti nego biće u pokretu, posmatra događaje oko sebe, kao nešto samo po sebi razumljivo i tako, podeљeno na svega dve kategorije:

ono što gravitira prema njoj i nalazi svoj smisao u sferi njenog interesovanja i ono što je prema njoj indiferentno, dakle, po njenom rezonovanju, jednako beznačajnosti jednog rotiranja radi rotiranja i statike radi statike. Međutim, u pripovedi *Još jedna jedina riječka* ta stalinina Mina odjednom spoznaje da i u njenom „harmoničnom“ psihičkom sklopu nije sve u redu. Petar je ovde samo slučajni narušitelj njenog mira i ravnoteže. Jeli ona počinje zbog važnijih razloga i jedne dehibernacije, nezavisne od spoljnih uticaja, da se pita: šta je zapravo hoće? i kuda ići? Izabrali komformizam ili nonkonformizam?

Bez odgovora. Ona tek počinje egzistencijalno da zaključuje. Prvi odliku donela je u *Propalom izletu* birajući između mogućnosti da bude žena i baš ta žena. Izabrala je ovo drugo.

PODACI O PERSPEKTIVI

Sa takvim ljudskim materijalom raspolažao je Zidić koji je poetski htio da izmeri čoveka na terazijama etike. Za njega je čovek — čovek na zemlji, njegova istorijska sveukupnost konzervaciona u jedan lik. Poslednji čovek na zemlji — kakav je on sa svim svojim precima u svesti i podstvrti, da li on može da bude prvi čovek u kosmosu?

I tu je krajnji domet Zidićeve knjige. U tom pitanju.

On ipak ponekad prelazi ovu granicu. Tada su njegove ocene u stvari sumnje, ali sumnje u kojima se nazire da su već provarene i pokazale se neosnovanim. Zidić samo pita: da li se i vi slazežete da su ove rezerve nepotrebne? Jer:

...četiri otoka u hrabrom
Izgnanstvu
povremeno umtru i podnose
Isudbinu
pričuši se mjestu sa kojega
Istvare
glede mjerom života oživljavaju.
Ali:
na tri putuši smrt
što mrači um predjetu s tajnom
uzvist cemo jednog da končane
Ilepote
(Otok)

Mada:
...kuda čete potom
u planinarskim cipelama?
(Strani jezici — vježba treća)

Koliko bojazni, koliko svesti o potrebi gledanja jedino pred da bi se izdržalo da one tačke bez stalnih koordinata, tačke koja se uvek pomera napred, koliko neophodne hrabrosti i prihvatanja žrtvovanja kao načina življenja da bi se pobedio biološki strah! — ta poslednja barijera za čoveka pri izlasku iz sveta gravitacije:

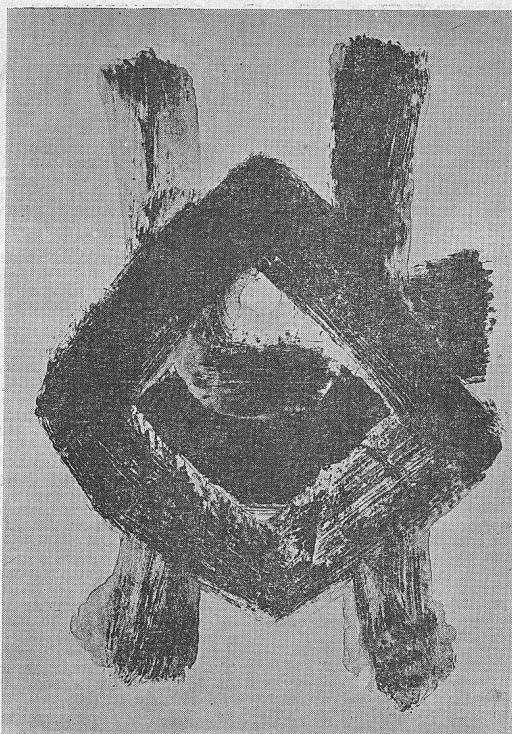
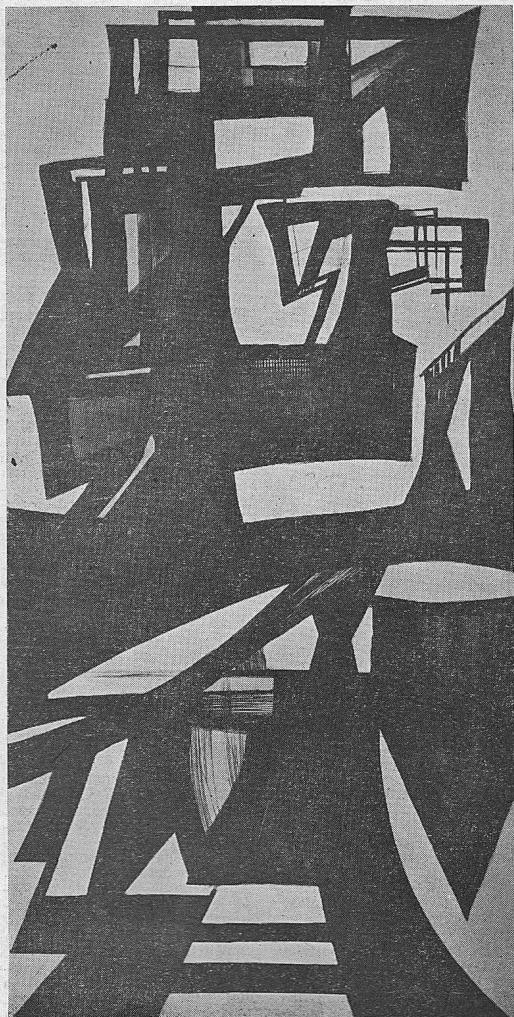
„Ali ako pomislim kako je posve nepoznat grad u koji putujem, štoviše kako nemam ni potvrde da je ovo put kojim se u nj stiže, bivam lagam i zatezen u saznanju: moji se udovi prekrivaju perjem, ali brzo govorim: putovanje je u meni, ne u gradu. Oni dolaze da me isprate i to je malo nesiguran let, kao prvi, razumije se. A potom, čitaju mi: „Ptiće nebeske...“ i ja dalje ne slušam, moje uho od sada samo za moj glas.“
(Poslanica 4)

Prvenci Seada Fetahagića („Četvrtak poslije petka“, Sarajevo 1960.) i Igora Zidića („Uhodice more“, Zagreb 1961.) nisu bez mana. Moje uverenje da je susret sa njihovim autorima ne-svakidašnje upoznavanje sa izvanredno talentovanim piscima preči mi da više nego što je najneophodnije govorim o tim nedostacima. Potencijalno snažni kreatori ubrzano i sami postaju svesni svojih minusa. Daleko je zanimljivije očekivati njihova sledeća saopštenja. Jer to govori nova generacija. A ona o sebi svakako zna najviše.

Tomislav KETIG

merlyn evans (engelska)

vertikala br. 3, 1961. (mezzotinta)

kumi sугаи (ecole de paris)

životinja, 1958. (litografija)

IV BIENNALE GRAFIKE

U prvoj polovini ovog meseca otvorena je IV medjunarodna izložba grafike u Ljubljani, postavljena u svim izložbenim prostorijama Moderne galerije. Tako ova ustanova ulazi u šestu godinu svoga postojanja i predstavlja javnosti svoju četvrtu akciju, rođenju iz nameru i želja formulisanih već na prvoj izložbi: slijediti što značajnije predstavne današnjeg grafičkog stvaralaštva iz najrazličitijih nacionalnih grupa i danas živilih stilskih pravaca, sa akcentom na kvalitetu umetnine. Ipak ljubljanski biennale, svojim periodičnim ponavljanjem, danas verovatno nije više samo registrator povremenih zbivanja, nego pokušava već i da prati razvoj savremene grafičke umetnosti.

U organizacionom pogledu ovogodišnja izložba zasnovana je slično kao i ranije: radni odbor izložbe (sastavljen od predstavnika kulturnih institucija i umetničkih kritičara) je pomoću inozemnih saradnika pozvao preko 200 grafičara. Pozivi su bili upućeni lično, a u zemljama gde stanje grafičke umetnosti nije tako dobro poznato posredovana su državna predstavništva. Uz to lično pozvane, ove godine se odazvao dugi niz autora — naših i stranih — samoinicijativno, tako da je broj umetnika porastao na oko 370 a broj poslatih grafičkih listova na ca. 1200. Od toga odbor je za izložbu izabrao nešto oko 300 umetnika sa 900 grafika. Treba da kažemo da su barići samoinicijativno prijavljeni umetnici — većinom mlade generacije — često iznenadili i sušinski obogatili sastav izložbe. Već pri letimčnom pregledu sakupljenoj materijala osjetili smo primetan prelaz ka čistom crno-belog grafičkom izrazu, dakle, delimično udaljavanje od boje i uticaja slikarstva a ka poštravljivanju tehničkih kriterija, što je u talasanju današnje grafičke svakako radosna pojava.

Povećao se i broj nacionalnih grupa; tako su ove godine zastupljene sledeće: Austrija, Belgija, Brazil, Čehoslovačka, Čile, Danska, Finska, Francuska (zajedno sa Ecole de Paris), Grčka, Indija, Italija, Izrael, Japan, Jugoslavija, Južna Afrika, Kanada, Meksiko, Zapadna i Istočna Nemačka, Holandija, Poljska, Rumunija, Španija, Švedska, Švajcarska, Velika Britanija, UAR, SAD, Sovjetski Savez i Turska.

Vezi između pojedinih biennalskih priredbi pokušavaju da doprinesu retrospektivnim pregledima grafičkih dela prve trojice na gradnjama na poslednjoj izložbi. Tako su ove godine sa prosečno petnaest grafičkih predstavljeni: Francuz Pierre Soulages, naš zemljak Loize Spacal i Englez Ceri Richards. Nadamo se da će ove samostalne izložbe uspeti da upoznaju publiku sa umetničkim fiziognomijama nagradjenih i time uspostaviti most između razdoblja od dve godine koja dele pojedine izložbe.

To bi bilo samo nekoliko misli o pripremama i povodom otvaranja IV medjunarodne izložbe grafičke u Ljubljani, jer zbog obimnosti materijala za sada je teško govoriti o rezultatima i uspesima. Sa radošću možemo konstatovati već sada da je ustanova učvrstila mesto kako u našem domaćem tako i u medjunarodnom umetničkom životu, o čemu svedoči i izvanredan odziv i kvalitet eksponata.

Melita STELE